

ŞEYH SADREDDİN KONEVİ'NİN VASIYYETİ

Doç. Dr. Mustafa UZUNPOSTALCI (*)

Arapça kök olarak bitişmek, ulaşmak, bir şeyi diğerine bağlamak, bitiştirmek anlamlarına olan ve bir isim olarak kullanılan vasiyyet, bir işi birisine ısmarlamak ve bir kimsenin ölümünden sonra veya yokluğunda yapılmasını, yerine getirilmesini istediği şey demektir. (1) Türkçemizde de "vasiyyet" olarak yerleşmiş bulunan bu kelime, aynı zamanda hukukta bir ıstılah olarak kullanılmaktadır.

Bir hukuk terimi olarak vasiyyet, ölümden sonra geçerli olmak üzere bağış yoluyla bir malı bir şahsa temlik etmek, bırakmak (2) demektir.

Bir kimsenin, karşılığında hiç bir şeyalmadan bıraktığı mal ve hakları, menfaatleri konusunda ölümüne bağlı olarak yapmış olduğu tasarruf demek olan vasiyyet, İslâm Dini'nde "Kitap", "Sünnet" ve "İcma" ile meşru' kılınmış, teşvik edilmiş bir hukuk kurumudur.

El-Bakara sûresinde "Sizden birisine ölüm yaklaştığı zaman, eğer mal bırakıyorsa, anne, babaya ve hısımlara, uygun bir şekilde vasiyyet etmesi farz kılındı. Bu sakınanlara gerekli bir borçtur" (3) demek suretiyle, önceleri malı olan kimselerin bu mallarını anne ve babalarından başhıyarak yakın akrabalarından olanlara vasiyyet etmesi emredilmiştir.

el-Mâide sûresinde de "Ey inananlar; Ölüm birinize geldiği zaman vasiyyet ederken, içinizden iki âdil kimseyi, yahut sizden olmu-

(*) S. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

(1) Luis Ma'lûf, el-Müncid F'l-Luğa, Beyrut, s. 904; Sarı, Mevlüd, el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat, İstanbul, 1980, s. 1661; Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1978, s. 1368; Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1946, c. III, s. 584; Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir, I-IX, İstanbul, 1935, c. I, s. 612.

(2) Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuk-ı İslâmiyye Ve İstılahât-ı Fıkhiyye Kamusu, I-VIII, İstanbul, 1969, c. V, s. 115; Karaman, Hayreddin, Mukayeseli İslâm Hukuku, I-III, İstanbul, 1974, c. I, s. 379.

(3) el-Bakara, 2/180.

yan iki kişiyi şahit tutun" (4) buyurularak yapılacak vasiyyetin geçerli olması için şahitlerle, devamındaki âyetlerle de yeminle teyit edilmesi tavsiye edilmiştir.

Ancak, anne baba da dahil olmak üzere vârislerin alacakları miras hisseleri belirlendikten sonra vasiyyetin sadece vâris olmayan kimselere yapılması gerektiği bildirilmiştir. Bu arada mirasın da Kur'an-ı Kerim'de bir kaç yerde tekrar edildiği üzere "yapılan vasiyyetin yerine getirilmesi ve borcun ödenmesinden sonra..." (5) taksim edileceği bildirilerek vasiyyetin geçerliliği beyan edilmiştir. Ayrıca Peygamber (a.s.) Efendimizden nakledilen pek çok hadiste de müminler vasiyyet yapmaya teşvik edilmişlerdi. Nitekim Abdullah b. Ömer'den nakledilen bir hadiste Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "Vasiyyet edebileceği bir şeyi bulunup da vasiyyeti yazılı olmadan iki gece geçirmek bir müslümana yakışmaz." (6)

Fakat vasiyyet etmek yalnızca mal bırakan kimselere mahsus değildir. Bırakılan malla ilgili olmıyan, malın dışında da vasiyyet yapılabilir. Âyetlerde bu şekilde vasiyyet etmenin örnekleri de vardır. Meselâ, "Allah'a kulluk edin, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa ve elinizin altında bulunan kimselere iyilik edin. Allah kendini beğenip öğünenleri elbette sevmez" (7) âyeti böyle vasiyyete güzel bir örnektir. Her ne kadar burada açık bir şekilde "vasiyyet" lafzı geçmiyorsa ve insanın sağlığında yapması gereken iyilik olarak görünüyorsa da hüküm aslında tamamen vasiyyetle ilgilidir. (8)

Peygamber (a.s.) Efendimiz de vefatlarında hiç bir mal bırakmadıkları veya bıraksalardı da bu bırakacakları şeyler zaten tamamen hazineye ait olacakları için malla ilgili vasiyyette bulunmamışlardır. Ancak, her konuda müslümanlara örnek olan Peygamber (a.s.) Efendimiz, malla ilgili olmıyan bir vasiyyette bulunmak suretiyle bu konuda da örnek olmuşlardır. O ümmetine, kendisinden sonra, Allah'ın Kitabına sarılmalarını vasiyyet etmişlerdir. (9)

(4) el-Mâide, 5/106.

(5) en-Nisâ', 4/11, 12.

(6) eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, Neylül'evtâr Şerhu Münteka'l-ahbâr Min Ehâdisi Seyyidi'l-ahyâr, I-VIII, Mısır, c. VI, s. 38; Miras, Kâmil, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi Ve Şerhi, İkinci baskı, Ankara, 1970, c. VIII, s. 203.

(7) en-Nisâ', 4/36.

(8) Schacht, Joseph, Vasiyyet, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1986, c. XIII, s. 231.

(9) Miras, age., c. VIII, s. 208 vd.

Bu sebeptendir ki, Peygamber (a.s.)'dan sonra ileri gelen, sağlığında gerek tasavvufi yönden, gerek hocalık etmiş olmaları sebebiyle, hayatta daima kendisine uymuş, kendisine uymayı kutsal bir görev bilmiş tâbileri bulunan pek çok âlim, özellikle de ikinci cinsten vasiyyetlerde bulunmuşlardır. Böyle bir vasiyyette bulunmak, sağlığında kendi gösterdiği yolda devam eden bu kimselerin kendi ölümünden sonra dağılıp sapıtılmaları ve birbirlerine düşmemelerini temin etmek için bir zaruret olarak da ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle vasiyyetnamelere dini nasihatlerin eklenmesi tavsiyeye şayan görülmüştür. (10) Çünkü böyle yapmakta umumun menfaati vardır.

İşte böyle vasiyyette bulunan zatlardan biri de Sadreddin Konevi'dir.

Şeyh Sadreddin Konevi, hayatında telif ettiği yirmiden fazla eserine ek olarak vefatına yakın, bugün gerek İstanbul'un çeşitli kütüphanelerinde ve gerek Konya Yusuf Ağa Kitaplığında nüshaları bulunan, bir de "arapça" olarak yazıp bırakmış olduğu vasiyyetnamesi bulunmaktadır.

Besmele ile başladığı vasiyyetnamesinde önce kendisini tanıtmış, sonra da bu vasiyyetnameye muttali olanları şahit tutarak, kendi imanının nasıl olduğundan, neye nasıl inandığından bahsederek, bir müslümanın nasıl iman etmesi gerektiğini anlatmıştır. Sonra da, ölümlünder sonra nasıl ve nereye defnedilmesini istediğini bildirmiş, kimlere nelerin verilmesi gerektiğini belirtmiş, kitaplarından hangilerinin satılmasını, hangilerinin vakfedilmesini istediğini de vasiyyetinde zikretmiştir.

Şimdi bu vasiyyetlerini vasiyyatnamesinden aynen okuyalım :

"Allah Teâlâ'nın rahmet, hoşnutluk, özel af, lütuf ve mağfiretine muhtaç olan ve bu vasiyyeti yazan kulu Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Yusuf b. Ali, yanında bulunsun bulunmasın, bu vasiyyete vâkıf olan müminleri kendisine şahit tutarak tasdik ve itiraf eder ki, şüphesiz Allah Teâlâ birdir. Zâtında, sıfat ve fiillerinde "tek"dir. Herkes O'na muhtaçtır. O hiç kimseye muhtaç değildir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Hiç kimse O'na denk değildir."

Açıkça görüldüğü gibi, bu ifadeler Kur'ân-ı Kerim'in Allah inancısı ile ilgili bildirdiği esaslara tam uymaktadır. Nitekim İhlâs sûresi de Allah'a imanın bu şekilde olması gerektiğini bildirmektedir. (11)

(10) Schacht, aynı yer.

(11) el-İhlâs, 112/1-4.

Şeyh Sadreddin Konevî, Allah'a imandan sonra diğer iman esaslarına vasiyyetnamesinde şöylece temas etmektedir :

"Yine Allah Teâlâ'nın kendi lütuf ve iyiliğinden, seçip temizlediği, saflığa erdirdiği bazılarını Peygamberimiz Muhammed'de olduğu gibi -ki, Allah O'na, ailesine, kendisine tâbi olanlara salât ve selâm etsin- umumi olarak bütün mahlukatına, diğer peygamberlerinde olduğu gibi bazılarını da hususi olarak bazı kabile ve topluluklara göndermiş olduğu doğru ve gerçektir."

"Ben yine yakinen inanıyorum ki, cennet ve cehennem haktır. Amellerin derlenip toparlanacağı ve Allah katına kabul edilecekleri ve ilâhi terazi ile tartılacakları, yani "mizan" haktır."

Bütün Peygamberler vazifeleri gereği Allah Teâlâ'dan ne getirmiş ve ümmetlerine haber vermişlerse, bunların hepsi doğrudur ve onlar, bunların hepsini doğru olarak nakletmişlerdir. Kendi şeriatları, yani tebliğ ettikleri dinleri neshedilmeden, sonra gelen bir din ile hükümleri kaldırılmadan önce o dinin hükümleriyle hükmedip amel etmişlerdir. Hükmettikleri her şeyde de doğru hükmetmişlerdir. Yakinen haber verdikleri kıyamet de haktır. Anlayış ve idrak yönünden inanç esaslarının şeklinde değişiklik olsa da inanç esaslarının aslı birdir ve haktır. Gerek hissi ve gerek manevî olsun, cennet ve cehennem haktır ve gerçektir. Sırat haktır. Dünya ile âhireti birbirine bağlayan berzah yani kabir hayatı da haktır."

"Peygamberimizden bize intikal eden, O'nun âhiret, cennet ve cehennem ile ilgili haller, Allah'ın fiil ve sıfatlarına dair verdiği bütün tafsilât haktır. Ben bu düşünce ve inançla yaşadım ve bu inançla ölüyorum."

Yine burada da açıkça görüldüğü gibi peygamberler, onların getirdikleri kitap ve dinlerle âhiret inancının nasıl olması gerektiği belirtilmektedir. En önemlisi kişinin, hayatının bir döneminde bunlara inanmış olması yanında bu inancını ölünceye kadar sürdürmesi ve bu inançla ölmesi gerektiği açıkça anlatılmaktadır.

Bundan sonra ise Konevî'nin, ölümünden sonra yapılmasını istediği şeyleri sıraladığını görüyoruz. O, yapılmasını istediği şeyler konusunda şunları vasiyyet etmektedir :

"Dostlarım ve bana mensup olan müridlerim, talebelerim, beni müslümanların umumi kabristanına defnetsinler. Vefatımın ilk gecesinde, Allah'ın beni her türlü azabından ve cezalandırmasından uzak tutarak beni bağışlaması ve Allah'ın kabul etmesi niyetiyle yet-

miş bin "kelime-i tevhid" yani "lâ ilâhe illâllah" diyerek tevhid hatmi yapsınlar. Yine vefatında hazır bulunanlardan her biri kendi kendine, aynı niyetle, ağır başlıklı ve kalb huzuru içinde yetmiş bin "lâ ilâhe illâllah" diyerek zikirde bulunsunlar."

"Ayrıca beni, fıkıh kitaplarında zikredildiği gibi değil de, hadis kitaplarında belirtildiği şekilde yıkamalarını istiyorum. Kefen olarak da beyazbir izar sarsınlar ve Şeyh Ekber'in elbiseleriyle kefenlesinler. Kabrime Şeyh Evhadüddin el-Kirmânî'nin seccadesini yaysınlar. Cenazemi hiç bir cenaze okuyucusunun takip etmemesini, kabrimin üzerine ne bir bina, türbe ve ne de bir tavan yapılmamasını vasiyyet ediyorum. Sadece kabrimi sağlam taşlarla örüp yapsınlar, fakat başka bir şey yapmasınlar. Böylece hem kabrin örtülmesi kolay olur, hem de yıkılıp yeri kaybolmaz."

Bilindiği gibi Sadreddin Konevi, zamanında Konya'nın en büyük âlimi ve şehidir. Şeyh Ekber Muhyiddin-i Arabî'nin "Ekberiyeye Tarikatı"ını temsil eder. Aynı zamanda O'nun eserlerini de şerhettiği için kendisi "Şeyh-i Kebir" diye de anılır. Tekkesi bir saray gibidir. Köleleri, halayıkları, perdedarları, kapıcıları vardır. Özetle söylemek gerekirse, imrenilecek bir hayat sürmüştür. Zamanın hükümeti de kendisine büyük bir tahsisat ayırıp vermiştir. Diğer yandan da belli başlı büyüklerin devam ettikleri derslerini sürdürmüş ve koşağında hadis okutmuştur. (12)

Böyle bir hayat sürmüş olmasına rağmen O, ölümünden sonra kendisi için ayrı bir mezar, hele mezarının üzerine bir türbe yapılmasını asla istememiş, hatta defin esnasında her türlü gösterişten uzak kalınmasını ve sadece kendisini Allah'ın bağışlaması için samimi bir kalbe zikirde bulunulmasını, tevhid hatmi yapılmasını istemiştir.

O vasiyyetlerine şunları da ilâve etmiştir :

"Defnedildiğim gün kadın, erkek, fakir ve kimsesiz düşkünlere, özellikle de kör ve kötürüm olanlara bin dirhem sadaka dağıtılmasını, bundan yüz dirheminin Şihâbüddin el-Ebrârî'ye ve yüz dirheminin de Şeyh Muhammed en-Nahcuvânî'nin meclisine devam eden Kemal'e verilmesini ve bunların uygun görecekları şekilde kendi dostlarına dağıtılmalarını vasiyyet ediyorum. Ayrıca, Ziyâüddin Mahmûd ve Bedrüddin Ömer'e selâmının ulaştırılmasını ve hatıra ola-

(12) Ergin, Osman, Sadreddin el-Konevi Ve Eserleri, Şarkiyat Mecmuası, İstanbul, 1958, sayı, II, s. 64 vd.

rak kendilerine, üzerinde namaz kıldığım seccadelerimden birer tanesiyle birer elbisemin götürülüp verilmesini vasiyyet ediyorum.”

Görüldüğü gibi bir taraftan fakirlerin gözetilmesini ve onlara yardım yapılmasını vasiyyet ederken, bir taraftan da eş ve dostlarına hatıra bırakmaktadır.

Sadreddin Konevi bıraktığı kitaplarıyla ilgili olarak da şunları vasiyyet etmektedir :

“Felsefe ile ilgili kitaplarım satılıp parası sadaka olarak dağıtılsın. Tıp, Fıkıh, Tefsir, Hadis gibi diğer ilimlerle ilgili kitaplarımı da Şam'a vakfediyorum. Onların hepsi orada bulunan ve Allah için ilim tahsil edenlere verilsin. Kendi yazdığım kitaplarım da benden bir hatıra olarak Afifüddin'e ulaştırılsın ve ehil olan kimselere bunları okutması söylensin.”

Konevi'nin, vasiyyetinin bu kısmında felsefe kitaplarının satılmasını, dolayısıyla vakfettiği diğer kitapları arasında bunların bulunmasını istememesi bizde, O'nun da Gazali gibi felsefeyi terketmiş olduğu, metafizik bilgi yolunun insanları aramakta oldukları hakikate ulaştıramayacağı kanaatine vardığı düşüncesini uyandırmaktadır. Ancak Gazali, felsefeyi terkettikten sonra tasavvufta karar kılmış olmasına rağmen, Konevi'nin vasiyyetnamesinde böyle bir kayıt görmüyoruz. (13).

Konevi vasiyyetnamesinin bundan sonraki bölümünde kızı, dost ve talebelerine olan tavsiyelerine yer veriyor :

“Kızım Sekine'ye de (Allah O'nu muvaffak kılsın) namaza ve diğer farzlarla birlikte istiğfar etmeye, Allah'tan mağfiret dilemeye devam etmesini ve Allah hakkında hüsn-i zanda bulunmasını vasiyyet ediyorum.”

“Dostlarıma da ancak yaşanılmak suretiyle bilinebilen zevki marifetlere, anlaşılması güç ve kapalı olan bilgilere dalmamalarımı, ister benim ve ister Şeyhimizin (r.a.) sözleri olsun, onların sadece sarıh ve açık olanlarıyla yetinmelerini, bunların dışında kalan ve açık ve sarıh olmayanların tevilini düşünmemelerini vasiyyet ederim. Benden sonra bu yol kapatılmıştır. Onlar, hiç kimsenin kendi sözleri olarak söyleyip naklettikleri sözlere itibar etmesin. Sadece onlardan kim İmam Muhammed el-Mehdi'ye yetişirse O'na benim selâmımı ulaştırсын ve başkasının değil, yalnızca O'nun haber verdiği şeyleri, bilgileri alsın.”

(13) Ergin, age., s. 66.

“Şimdilik sadece ve sadece benim ve Şeyhimin telif ettiği eserlerle ,onların içindeki sarih ve açık olan bilgilerle yetinsin. Kitap, Sünnet ve müslümanların icmaı ile sabit olan şeylere sarılsın. Zikre de devam etsin. Kendisine yol gösterici olarak yazdığım “er-Risâletü'l-Hâdiye el-Mürşide” adlı risaleimde olduğu gibi Cenâb-ı Hak'kın huzurunda başka şeyleri kalbinden çıkarmakla meşgul olsun ve Allah hakkında hüsn-i zanda bulunsun. Gerek nazari ve gerek lüzumsuz başka ilimlerle meşgul olmasın. Aksine zikirle, Kur'ân okumakla meşgul olsun ve görevlendirildiği viridlere devam etsin. Yukarıda işaret edildiği üzere, açık ve sarih olan beyanları mütalaa etsin.”

Hiç şüphesiz vasiyyetler yerine getirilsinler diye yapılır. Konevi'nin bu vasiyyetinin yerine getirilip getirilmediğini bilmiyoruz. O bu vasiyyetinde, bazı kimselerin ictihad kapısının kapanmış olduğunu söyledikleri gibi, kendisinin de gerek Şeyhinin eserlerinin, gerek kendi eserlerinin başkalarınca açıklanamayacağını, bu yolun kendisinden sonra kapatılmış olduğunu bildirmektedir. Bununla O, müridlerini şeriat bakımından tehlikeli olabilecek düşüncelere saptıktan alıkoymak istemiş ve bunun için onları güç meselelere dalmaktan men etmiştir. (14) Ancak O'nun arzusu ve vasiyyetinin aksine kendisinden sonra, hem mürşidi, şeyhi Muhyiddin el-Arabi'nin, hem de kendisinin eserleri yüzlerce mütefekkir tarafından asırlardan beri şerh, tefsir, izah ve terceme edilegelmiştir. (15) Bununla birlikte, kabrinin üzerine bina veya türbe yapılmamasını vasiyyet ederek istemesine rağmen, tamamen kapalı olmasa da vasiyyetinin aksine o da yapılmıştır.

Konevi vasiyyetinin bundan sonraki bölümünde ise, Moğolların Anadolu'ya gelip yapacakları tahribatı ima ederek (16) bu durumda Şam'a hicret etmeyi tavsiye ediyor ve şöyle diyor :

“Bekâr olanlarınız Şam'a hicret etmeye çalışsın. Çünkü yakında buralarda bir takım fitneler zuhur edecek ve çoğunuzun rahatı kaçacak ve size söylediğimi hatırlıyacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyor, O'na bırakıyorum. Doğrusu Allah kulları (nın ne yaptığını) görür. (17) Allah sakınan ve O'nun doğru olarak gösterdiği yola giren kimselere yeter. Dostlarım dualarında beni hatırlasın ve her türlü haklarını bana helâl etsinler. Benim bıraktığım bilgiler de onlara helâl olsun.”

(14) Ateş, Ahmed, Muhyiddin Arabi, İslâm Ansiklopedisi, c. VIII, s. 541.

(15) Ergin, age., s. 84.

(16) Ergin, age., s. 81.

(17) el-Mü'min, 40/44.

“Daha önce benim üzerimde meşru bir hakkı olduğunu iddia eden kimse kızım Sekine’ye müracaat etsin. O da onun razı olabileceği şekilde hakkını ödesin” diyerek vasiyyetlerini sıralayan Konevi vasiyyetnamesini şu dua ile bitiriyor :

“Allah’tan kendim ve sizin için mağfiret diliyorum. Allahım, seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih eder, sana hamd ederim. Senden başka ilâh yoktur. Sana tevbe eder, senden mağfiret dilerim. Beni bağışla ve bana merhamet et. Şüphesiz sen çok bağışlayıcı ve merhamet edicisin.”